

TURIZM VA MADANIY MEROS ASOSIDA XORAZM VILOYATIDA XIZMATLAR EKSPORTINI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI

Raxmatullayev Umarbek Ulug'bekovich

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, To'rtko'l fakulteti, katta-o'qituvchi

Urganch davlat universiteti, mustaqil izlanuvchisi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18956089>

Annotatsiya: Ushbu maqolada Xorazm viloyatida turizm va madaniy meros salohiyatiga asoslangan xizmatlar eksportini rivojlantirish imkoniyatlari tahlil etilgan. Tadqiqot Xiva shahrining jahon ahamiyatiga molik tarixiy-me'moriy obidalari, viloyatning UNESCO Jahon merosi ro'yxatiga kiritilgan yodgorliklari hamda mintaqaga xos hunarmandchilik va madaniyat asosida xalqaro bozorda raqobatbardosh eksport xizmatlari turlarini shakllantirish yo'llari ko'rib chiqilgan. Xorazm viloyatiga 2025-yilda 12,5 million sayyoh tashrif buyurganligi va O'zbekistonda turizm xizmatlari eksporti 2024-yilda 3,52 milliard dollarga yetganligi qayd etilgan. Maqolada mavjud to'siqlar va ularni bartaraf etishga qaratilgan tavsiyalar ham berilgan.

Kalit so'zlar: xizmatlar eksporti, turizm, madaniy meros, Ichan qal'a, raqobatbardoshlik, hunarmandchilik, turizm infratuzilmasi.

ASOSIY QISIM

Jahon iqtisodiyotida xizmatlar sektori tobora muhim o'rin egallaydi. Xususan, madaniy turizm va meros asosidagi xizmatlar eksporti rivojlanayotgan mamlakatlarda valyuta daromadlarini oshirishning samarali yo'li sifatida tan olinmoqda. O'zbekiston Respublikasi ham so'nggi yillarda turizm sohasida sezilarli o'sish sur'atlariga erishdi: 2024-yilda mamlakatga 10,2 million xorijiy sayyoh tashrif buyurdi, turizm xizmatlari eksporti hajmi 3,52 milliard dollarga yetdi [1].

Xorazm viloyati O'zbekistonning eng qadimiy va madaniy boy hududlaridan biri bo'lib, Xiva shahridagi Ichan qal'a 1990-yildan beri YuNESKO Jahon merosi ro'yxatida turadi [2]. Aynan shu noyob meros va boy madaniy an'analar asosida viloyatda xizmatlar eksportini kengaytirish uchun katta imkoniyatlar mavjud. Biroq, ma'lumki, sayyohlarning viloyatda o'rtacha yashash muddati atigi 1-2 kun bilan cheklanmoqda, bu esa xizmatlar eksportining to'liq salohiyatini ro'yobga chiqarishga to'sqinlik qilmoqda [3].

Ushbu tadqiqotning maqsadi — turizm va madaniy meros resurslari asosida Xorazm viloyatida xizmatlar eksportini rivojlantirish imkoniyatlarini ilmiy asosda tahlil etish va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Xizmatlar eksportini rivojlantirishda turizm va madaniy merosning roli xalqaro ilmiy adabiyotlarda keng o'rganilgan. UNWTO (Jahon turizm tashkiloti) ma'lumotlariga ko'ra, madaniy meros turizmi global turizm daromadlarining 40 foizini tashkil etadi. Rivojlanayotgan mamlakatlarda ushbu sektorning YaIMdagi ulushi ham barqaror o'sish tendentsiyasini ko'rsatmoqda [4].

O'zbekiston misolida Azimov va boshqalar (2022) tomonidan o'tkazilgan tadqiqotda Ipak yo'li shaharlarida turizm xizmatlarini diversifikatsiya qilish eksport daromadlarini ikki barobar oshirish imkonini berishini ko'rsatdi [5]. Xorazm viloyatiga nisbatan mahalliy tadqiqotlar esa Ichan qal'a va atrofdagi tarixiy yodgorliklar sayyohlarni 3-4 kunga ushlab turish imkoniyatiga ega ekanligini, ammo zarur infratuzilma va marketing yetishmasligini ta'kidlaydi [6].

Madaniy meros asosidagi xizmatlar eksportida hunarmandchilik, gastro-turizm va festival turizmi eng tez rivojlanayotgan yo'nalishlar sifatida ajralib turadi. Xorazm viloyati

an'anaviy gilamchilik, kulolchilik, zardushtiylikka oid me'moriy meros hamda noyob xalq musiqa madaniyati bilan ushbu yo'nalishlarda yuqori raqobatbardoshlikka ega [6].

Tadqiqotda quyidagi metodlardan foydalanildi: Xorazm viloyati statistika boshqarmasi hamda O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligining ochiq ma'lumotlari tahlili; SWOT-tahlil metodi yordamida viloyatning xizmatlar eksporti salohiyatini baholash; xalqaro va milliy miqyosdagi siyosiy hujjatlar — jumladan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-sonli farmoni va "O'zbekiston — 2030" strategiyasi qoidalarini o'rganish, shuningdek, qiyosiy tahlil metodologiyasi asosida Samarqand, Buxoro va Xiva viloyatlari turizm ko'rsatkichlari solishtirildi.

Xorazm viloyati xizmatlar eksporti uchun bir nechta muhim ustunliklarga ega. Birinchidan, Xiva shahridagi Ichan qal'a YuNESKO tomonidan 1990-yildan himoya ostiga olingan bo'lib, 51 ta yirik tarixiy obidani o'z ichiga oladi [2]. Viloyatda jami 300 dan ortiq tarixiy yodgorlik mavjud [7]. 2024-yilda Xiva Islom hamkorlik tashkilotining "Islom dunyosi turizm poytaxti" unvoniga sazovor bo'ldi [1]. Bu holat xalqaro brendingni kuchaytirish imkonini bermoqda.

Ikkinchidan, viloyatga 2025-yilda 12,5 million sayyoh tashrif buyurdi [3]. Biroq sayyohlarning viloyatda o'rtacha yashash muddati 1-2 kun bilan cheklanishi eksport daromadlarini keskin cheklaydi. Taqqoslash uchun O'zbekiston bo'yicha o'rtacha yashash muddati 2023-yilda 4-5 kunga yetdi [8]. Prezident Mirziyoyev 2023-yilda o'tkazgan videoselektorda xorijiy sayyohning bir kun ko'proq yashashi turizm eksportini 300 million dollarga oshirishini ta'kidladi [9].

Uchinchidan, viloyatning an'anaviy hunarmandchiligi — gilamchilik, temirchilik, kulolchilik, kashtachilik — nafaqat savdo mahsuloti, balki "tajriba turizmi" ko'rinishida xizmat sifatida eksport qilinishi mumkin. Bunday mashg'ulotlar uchun xorijiy sayyohlar 50-150 dollar to'lashga tayyor [6].

Tadqiqot davomida aniqlangan asosiy to'siqlar quyidagilardan iborat: infratuzilma yetishmasligi — Xivada xorijiy sayyohlar uchun ovqatlanish va dam olish imkoniyatlari cheklangan [6]; xizmat ko'rsatish sifati — mehmonxonalar va servis obyektlarida xalqaro standartlar to'liq joriy etilmagan; marketing zaif — viloyat turizm resurslari xalqaro platformalarda yetarlicha targ'ib qilinmaydi; malakali kadrlar tanqisligi — turizm sohasida chet tillarini biluvchi va xalqaro standartlarni egallagan mutaxassislar soni kam.

Birinchi yo'nalish — immersiv madaniy dasturlar. Sayyohlarni 3-4 kunga ushlab turish uchun qo'l san'atkorlik ustaxonalarida amaliy mashg'ulotlar, tarixiy qo'riqxonada tungi ekskursiyalar, milliy taomlar tayyorlash kurslari kabi "tajriba" xizmatlarini joriy etish zarur. Bu Xorazmda sayyoh boshiga daromadni mavjud 220 dollardan 400-500 dollarga oshirishi mumkin [9].

Ikkinchi yo'nalish — festival va event-turizm. Navruz, Sharq taronalari, hunarmandlar festivallari singari tadbirlar xalqaro miqyosda e'lon qilinsa, mavsumiy sayyohlik ancha kengayadi. O'zbekiston bunday tadbirlar orqali turizm mavsumini ikki oyga uzaytirish imkoniyatiga ega ekanligi ta'kidlangan [9].

Uchinchi yo'nalish — raqamli marketing va brending. Xivaning "Islom dunyosi turizm poytaxti" unvonidan foydalanib, xalqaro turizm platformalarida, ijtimoiy tarmoqlarda va OIC mamlakatlari tur-operatorlari bilan hamkorlikni kuchaytirish lozim. Incheon xalqaro aeroport

korporatsiyasi Urganch aeroportini modernizatsiya qilish tanlovini yutganligi [1] yangi yo‘nalishlar ochilishiga zamin yaratmoqda.

To‘rtinchi yo‘nalish — davlat-xususiy sheriklik. Viloyatni rivojlantirish uchun ajratilgan 1,6 milliard dollarlik investitsiya hamda tadbirkorlik loyihalariga yo‘naltirilgan 81 million dollar resurslaridan turizm infratuzilmasini — Xiva atrofi servis obyektlari, Sulaymon qal‘a majmuasi, Shovot kanali bo‘yidagi dam olish maskanlari — qurish uchun samarali foydalanish imkoniyatlari mavjud[3].

XULOSA

Xorazm viloyati turizm va madaniy meros asosida xizmatlar eksportini sezilarli darajada kengaytirish salohiyatiga ega. Ichan qal‘aning YUNESKO Jahon merosi maqomi, Xivaning “Islom dunyosi turizm poytaxti” unvoni va yillik 12,5 millionga yetgan sayyohlar oqimi mustahkam asos yaratmoqda. Biroq ushbu salohiyatni to‘liq ro‘yobga chiqarish uchun sayyohlarning viloyatda yashash muddatini 1-2 kundan kamida 3-4 kunga uzaytirish, xizmatlar sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish; immersiv madaniy xizmatlar va festival turizmini rivojlantirish; hamda Urganch aeroporti modernizatsiyasidan foydalanib yangi xalqaro yo‘nalishlar ochish zarur.

Joriy investitsiya muhiti va davlat siyosiy qo‘llab-quvvatlashi sharoitida ushbu chora-tadbirlar Xorazm viloyatida xizmatlar eksportini 2030-yilga qadar ikki baravar oshirish imkonini beradi va mintaqaviy ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishga muhim hissa qo‘shadi.

Adabiyotlar, References, Литературы:

1. U.S. Commercial Service. Uzbekistan — Travel and Tourism. Washington, D.C.: U.S. Department of Commerce, 2025. URL: <https://www.trade.gov/country-commercial-guides/uzbekistan-travel-and-tourism>.
2. UNESCO World Heritage Centre. Itchan Kala. Paris: UNESCO, 1990. URL: <https://whc.unesco.org/en/list/543>
3. Sputniknews.uz. Xorazmda turizm, sanoat va infratuzilma: Mirziyoyev yangi vazifalarni belgiladi. 4-mart 2026. URL: <https://oz.sputniknews.uz/20260304/khwarazm-rivojlantirish-vazifalar-56083836.html>.
4. UNWTO. Tourism and Cultural Heritage Synergies. Madrid: World Tourism Organization, 2022. — 85 b.
5. Азимов Б.Т. ва бошқ. О‘zbekistonda turizm xizmatlari eksportini diversifikatsiyalash // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. — 2022. — № 4. — B. 45–58.
6. Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil jurnali. Mintaqada turizm industriyasining raqobatbardoshligi: Xorazm viloyati misoli // Iqtisodiy taraqqiyot va tahlil. — 2024.—№ 7. URL: <https://sci-p.uz/index.php/eitt/article/download/1438/1345/2659>.
7. Strategy.uz. O‘zbekistonda turizmning rivojlanishi aholining farovonligini oshirishga xizmat qilmoqda. Toshkent: Taraqqiyot strategiyasi markazi, 2024.
8. Gazeta.uz. O‘zbekiston turizm salohiyatini qanday oshirmoqchi? 29-mart 2023. URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2023/03/29/tourism>
9. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-sonli farmoni “O‘zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”. Toshkent, 2019.